

השלי"ה הקדוש

רבי ישעיה הלוי הורוויץ, שכתב צוואה לילדיו ונעשה אב לדורות

יש ספרים שנכתבו בשביל חכמים, ויש ספרים שנכתבו בשביל העולם. והיה ספר אחד שנכתב בשביל המשפחה. רב גדול, אב בית דין בקהילות המפוארות ביותר של אירופה, ישב וכתב לילדיו ולנכדיו את כל מה שרצה שידעו: איך להתפלל, איך לשמור שבת, איך לחיות כל יום מימות השנה, ומה הסוד שמסתתר מאחורי כל מצווה. הספר הזה יצא מן הבית אל כל עם ישראל, ובעליו נקרא בשמו עד היום: השל"ה הקדוש, רבי ישעיה הלוי הורוויץ.

"של"ה" הם ראשי התיבות של שם ספרו, "שני לוחות הברית". זה אחד הנדירים בגדולי ישראל שהספר שלו נעשה לשמו. ויש בזה משהו נכון מאוד, כי מי שכתב כל חייו לילדיו, בסוף נעשה אב לדורות.

בן לבית רבנים בפראג

רבי ישעיה נולד בפראג בשנת ה'שי"ח (1558) לערך, לאביו רבי אברהם הלוי הורוויץ, תלמידו של הרמ"א. משפחת הורוויץ הייתה מן המשפחות החשובות של פראג, ויצאו ממנה רבנים רבים.

מילדותו הצטיין בלימודו. הוא למד בלובלין, בישיבה שבה לימד אביו, אצל גדולי פולין של אותם ימים: רבי שלמה לייבוש מלובלין ורבי מאיר מלובלין, המהר"ם מלובלין. ואחר כך התחיל לשמש ברבנות, כאב בית דין בקהילות גדולות: פוזנן, פרנקפורט דמיין ופראג.

ויש פרט אחד מן הבית הזה שמספר הרבה. אביו, רבי אברהם, חיבר ספר בשם "עמק ברכה", והבן הצעיר הוסיף עליו הגהות, ברשות אביו. בנו של השל"ה מזכיר זאת לימים בהקדמה שכתב, כדבר של כבוד: האב נותן לבנו מקום בתוך ספרו. והדבר חזר במשפחה הזאת גם בדור הבא: כשבנו של השל"ה חיבר ספר משלו, "ווי העמודים", הוא קרא לו מתוך כבוד לאביו בשם "הקדמה", והדפיס אותו בתוך ספר אביו.

השולחן שלא התרוקן

את חייו בגולה אנחנו מכירים בעיקר מעדותו של בנו, רבי שבתי שפטל הורוויץ, שכתב הקדמה ארוכה על אביו. הוא מספר שאביו לא הספיק להעלות על הכתב את כל חידושיו, כי היה טרוד בצורכי הציבור, "כרועה מעביר צאנו לנהלם על מי מנוחות". והוא מספר על ביתו: "ומימיו לא פסקה משלחנו שמונים נפשות", בחול, בשבתות ובמועדים.

ועל אמו, הרבנית חיה, אשתו של השל"ה, כותב הבן דברים נפלאים. כל הממון שהביאה מבית אביה, נתן השל"ה כדי להחזיק לומדי תורה. והיא לא רק שלא הצטערה על כך, אלא הוסיפה עוד משלה. "ובגללה", כותב הבן, "בירך ה' את אדוני אבי".

כשאנחנו מדברים על גדולי ישראל, אנחנו רואים בדרך כלל רק אותם. אבל מאחורי השולחן הזה, שישבו סביבו שמונים איש בכל יום, עמדה אישה שוויתרה בשמחה על כל מה שהיה לה. אני חושב שחלק גדול מן הזכות של השלי"ה הוא שלה.

הפרידה

בשנת ה'ש"ף (1620) נפטרה הרבנית חיה. ואחרי פטירתה קיבל השל"ה החלטה גדולה: לעזוב את הכל, את הכבוד, את הרבנות ואת הקהילה, ולעלות לארץ ישראל.

ובנו, רבי שבתי שפטל, מספר על רגע הפרידה בדברים שקשה לקרוא בלי דמעות. אביו ניסה להסתיר ממנו את יום היציאה, כי ידע כמה נפשו קשורה בנפשו. וכשהגיע היום, הבן תפס בו ולא הרפה ממנו, וצעק: "אבי אבי למה אתה עושה לי ככה". והאב ענה לו:

"מה אעשה לך בני גזירה היא מלפני... על כן בני חזור לאחוריך והניחני להוציא מחשבתי מכח אל הפועל ואתה תפוש באומנות אבותיך וחזק ואמץ בתורת משה"

רבי שבתי שפטל הורוויץ, הקדמה לווי העמודים

ואחר כך בירך אותו: "אמן ואמן כן יעשה האל שתהיה מבני עלייה". והלך.

הבן כותב שנשאר אחריו רק "יגון ואנחה". אבל הוא מוסיף שהקב"ה ראה בצערן, פתח את לבו בעומק ההלכה, "ועד שלא שקעה שמשו התחיל לזרוח שמשי. וזכותו עמדה לי". הבן נעשה ברבות הימים אב בית דין בפוזנן, ממש כמו אביו.

יש כאן אב שאוהב את בנו אהבה עזה, ובכל זאת הולך, אל המקום שהקב"ה בחר בו. והברכה שהשאיר אחריו התקיימה עד הסוף. לפעמים הברכה הגדולה ביותר שהורה נותן לילדו היא שהוא מראה לו בעיניו מה חשוב באמת.

בירושלים

השל"ה יצא לדרך ארוכה, ועבר בדרכו בסוריה. הוא עצמו העיד שנכנס שם לביתו של רבי שמואל ויטאל, בנו של רבי חיים ויטאל, כדי ללמוד זמן מה בכתבי "עץ חיים". ובשנת ה'שפ"ב (1622) הגיע לירושלים, ונתקבל בה בכבוד גדול. לפני שעלה לירושלים נשא אישה שנייה.

בשנים ההן גדלה ירושלים במהירות, כי יהודים רבים עלו אליה מכל הארצות. השל"ה כתב באחת מאיגרותיו, בשמחה, שהמקום בירושלים נעשה צר מרוב העולים. ובנו מספר דבר נוסף: בירושלים זכה אביו לראות את כתבי האר"י הקדוש, שעד אז, כלשונו, "לא היו נראין לשום אדם", ולמד בהם מתחילתם ועד סופם.

אבל השמחה לא נמשכה זמן רב. בשנת 1624 בערך עלה לשלטון בירושלים מושל אכזרי, מוחמד אבן פארוח', שהכביד מאוד על היהודים. השל"ה נאסר יחד עם עוד חמישה עשר מרבני העיר, ונדרש עליהם כופר עצום. הקהילה הקטנה התחננה, הצליחה להפחית את הסכום, ופדתה אותם. אחרי ששוחררו, עזבו הרבנים את ירושלים. השל"ה עבר לצפת, ומשם לטבריה, ושם חי עד יום פטירתו.

הספר שהוא צוואה

את "שני לוחות הברית" התחיל השל"ה לכתוב עוד בגולה, לפני שעלה. בנו כותב שהתחיל לחבר אותו "כדי לצוות את ביתו", כלומר כצוואה למשפחתו. ומתוך ענווה, הוא לא ביקש מבניו להדפיס אותו. אבל הספר לא נגמר בחוץ לארץ, "כי אם בירושלים שתי שנים אחר ביאתו".

הספר נדפס לראשונה באמשטרדם, בשנים ה'ת"ח עד ה'ת"ט (1648 עד 1649), אחרי פטירת מחברו, על ידי בנו רבי שבתי שפטל. ומאז הוא אחד מספרי היסוד של עם ישראל.

והספר הגדול הזה לא נשאר על המדף של החכמים. כבר בדורות שאחריו קמו חכמים שקיצרו אותו, כדי שגם בעל בית פשוט יוכל ללמוד בו כל ערב, ו"קיצור של"ה" נכנס לבתים רבים. ובתנועת החסידות היה לשל"ה מקום של כבוד מיוחד, והשפעתו על הבעל שם טוב הייתה גדולה מאוד. הצוואה שנכתבה למשפחה אחת נעשתה לצוואה של עם שלם.

והשם עצמו כבר מלמד. כמו שלוחות הברית היו שניים, כך הספר מחבר בין שני עולמות: ההלכה והסוד, המעשה והכוונה. ובהקדמה לחלק המועדים מסביר השל"ה שבכל חלק יהיו שלושה ענייני לימוד: "חלק הדינין, וחלק הטעמים והכוונות והסודות, וחלק המדות".

הספרים

אלה החיבורים העיקריים של השל"ה, ומה שנשאר לנו מתורתו:

שני לוחות הברית

הספר שנעשה לשמו

חיבורו הגדול, שנכתב כצוואה למשפחתו ונעשה ספר יסוד לכל ישראל. יש בו הקדמה גדולה בשם "תולדות אדם", "עשרה מאמרות", מסכתות לפי זמני השנה, פירוש על התורה, כללי הגמרא, ושירי שבח בשם "עשרה הילולים". השפעתו על החסידות, ובמיוחד על הבעל שם טוב, הייתה גדולה מאוד.

סידור שער השמים

סידור תפילה עם פירוש

הסידור שערך בארץ ישראל. הוא נתן לו את השם הזה כי "ישעיה"ו "השמים" שווים בגימטריה, וגם מפני שבשבוע שבו הגיע לירושלים קראו בתורה את פרשת ויצא, שבה אמר יעקב "זוה שער השמים".

בגדי ישע

חידושים בהלכה

חיבור הלכתי שלו על סדר מועד, ששמו לקוח מן הפסוק בספר ישעיה, "כי הלבישני בגדי ישע".

הגהות על עמק ברכה

הבן שכתב בתוך ספר אביו

ההגהות שהוסיף בצעירותו, ברשות אביו, לספר "עמק ברכה" שחיבר אביו רבי אברהם הורוויץ. תחילת הדרך של מי שלימים יכתוב ספר לבניו שלו.

הגהות וחיבורים נוספים

על המרדכי, הטור, רש"י והזהר

בנו מספר שמצא בין כתביו "חיבור גדול ונורא" על ספר המרדכי, ושאביו מתוך ענוותנותו לא ביקש להדפיס אותו. לצד זה כתב הגהות לרש"י, לטור ולזהר, וחיבורים קטנים בהלכה.

תפילת השלייה

התפילה על הילדים

תפילה של הורים על ילדיהם, שהשל"ה מצא בכתביו של אחד מן הצדיקים שלפניו והביא בספרו. בזכותו היא מודפסת בסידורים רבים ונקראת על שמו, ועליה נרחיב בהמשך.

שיטתו: שלושה שקשורים זה בזה

השל"ה חוזר בספרו על יסוד אחד מן הזוהר: "תלתא מקושרים הקב"ה ותורה וישראל". הקב"ה, התורה ועם ישראל קשורים זה בזה, וכל אחד מהם אינו שלם בלי האחרים. ומכאן הוא מלמד שאין לימוד בלי מעשה, ואין מעשה בלי כוונה, ואין כוונה בלי מידות טובות.

ועוד יסוד: אדם קטן בעולם הזה יכול לפעול בעולמות העליונים. כך כתב בסוף ההקדמה הגדולה של ספרו:

"נודע באמת כי האדם בבחירת מעשיו נוגע למעלה למעלה בגבהי מרומים, ויש בעבודה צורך

גבוה"

שני לוחות הברית, תולדות אדם, חתימת ההקדמה

ומשם הוא מגיע לתקווה הגדולה. גם הרע שבעולם, הזוהמה שנכנסה בעולם מחטא אדם הראשון, "יתהפך לטוב ואז יהיה עולם שכולו טוב". השל"ה לא לימד רק להתרחק מן הרע. הוא לימד להאמין שבסוף הכל יתהפך לטוב.

ומכאן גם מקור הדרך שלו בספר: כל מסכת בנויה לפי הפסוק "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו, כג). נר מצוה הוא ההלכה למעשה. תורה אור הם הטעמים והסודות. ודרך חיים היא המוסר, העבודה על הלב. שלושה פרקים לכל זמן בשנה, כדי שאדם יחיה כל מועד בשלמות.

תפילה בערב ראש חודש סיוון

ויש בספר דף אחד שכמעט כל בית יהודי מכיר. השל"ה מביא שם סדר תפילות שמצא, כלשונו, "בקונטרסים של אחד מהמדקדקים הדבקים בה", ובהם דברים על חובת האדם להתפלל לפני הקב"ה על כל צרכיו, "וביותר צריך זירוז להתפלל שיהיה לו זרע כשר עד עולם". ואז בא משפט שיוצא מן הלב:

”ולבי אומר שעת רצון לתפלה זו בערב ראש חודש סיון, הוא החודש שבו נתנה התורה, ואז
נקראים בנים לה' אלקינו”

שני לוחות הברית, מסכת תמיד, נר מצוה

ושם מוצע שבאותו יום יתענו הבעל והאשה יחד, יתעוררו בתשובה, יתקנו את ענייני הבית, ויתנו צדקה. ואחר כך
מגיעה התפילה עצמה, ובה בקשה של אב ואם:

”ויהיו בעלי תורה מארי מקרא מארי משנה מארי תלמוד מארי רזא מארי מצוות מארי גומלי
חסדים מארי מדות תרומיות”

תפילת השל”ה, שני לוחות הברית, מסכת תמיד

ושם, בתוך הבקשות הגדולות על תורה ויראת שמיים, יש בקשה פשוטה וחמה של כל הורה: ”ותן להם קומה ויופי
וחן וחסד, ויהיה אהבה ואחוה ושלוש ביניהם”.

תחשבו על זה. האיש שהשאיר את בנו בוכה בפראג כדי לעלות לארץ ישראל, הוא שהביא לכל עם
ישראל את התפילה על הילדים. אני חושב שהוא ידע, יותר מכל אחד, שהורה אינו יכול להיות תמיד ליד
ילדיו. אבל תפילה יכולה להיות שם תמיד.

מופתים ועדויות

על השל”ה לא נכתבו סיפורי מופתים רבים בדפוס. מה שנשאר בידינו הן עדויות של בנו, ושל הדורות שהלכו
בדרכו:

◆ ברכת האב

ברגע הפרידה בירך השל"ה את בנו "שתהיה מבני עלייה". והבן מעיד שאחרי שאביו הלך, נפתח לבו בעומק ההלכה, "וזכותו עמדה לי", ושנבחר לרב ולאב בית דין בקהילות הגדולות של אירופה.

◆ כתבי האר"י

בנו מספר שבירושלים זכה השל"ה לראות את כתבי האר"י, שלא היו נראים עד אז לשום אדם, וראה בזה זכות מן השמיים. ולימוד הקבלה בארץ ישראל היה ליסוד לחיבורו הגדול.

◆ התפילה שאינה פוסקת

מאות שנים אומרים הורים בכל העולם את התפילה שהביא בספרו, בערב ראש חודש סיוון. ובכל שנה, ביום הזה, באים רבים אל ציונו בטבריה לומר אותה שם, ולהתפלל להיוושע בזכותו.

הסתלקותו

השל"ה נסתלק בטבריה. על מצבתו חקוק התאריך י"א בניסן ה'ש"ץ (1630), אבל יש חולקים על התאריך הזה, וגם שנת פטירתו אינה ידועה בבירור. ולכן רבים נוהגים לעלות לציונו דווקא בערב ראש חודש סיוון, היום שנקבע בספרו לתפילה על הילדים.

הוא נקבר בטבריה, בחלקה שבה טמון הרמב"ם. ויש חולקים על מקום קבורתו, אבל המסורת המקובלת היא שזה ציונו.

ציון השל"ה הקדוש בטבריה, במתחם קבר הרמב"ם

ויש תמונה ישנה, משנת 1890 בערך, שמראה איך נראה הציון לפני יותר ממאה שנה: אבן לבנה פשוטה, באמצע שטח פתוח ושומם, ומסביב קירות אבן. קשה שלא להתרגש מן המחשבה שגם אז, בימים קשים ועניים, באו יהודים לכאן להתפלל.

ציון השל"ה בטבריה, בצילום משנת 1890 בערך

מה הוא משאיר לנו

השל"ה לימד שהספר החשוב ביותר שאדם כותב הוא מה שהוא משאיר לילדיו. הוא כתב לבניו ולנכדיו, ובזכות זה כתב לכולנו.

הוא לימד שאפשר לחבר את ההלכה ואת הסוד ואת המידות לחיים אחד שלם, בכל יום מימות השנה. ולימד שגם הרע שבעולם יתהפך בסוף לטוב.

ולימד אותנו להתפלל על הילדים. מי שיעמוד השנה בערב ראש חודש סיוון ויאמר את התפילה שלו, ויבקש שיהיו ילדיו "מארי תורה" ושתהיה ביניהם "אהבה ואחוה ושלוש", ממשיך את מה שהשל"ה התחיל: אב שמתפלל, גם כשהוא רחוק.

זכותו של השל"ה הקדוש תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ותעמוד לכל ההורים המתפללים על ילדיהם, שיזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, אמן.

מקורות

שני לוחות הברית: תולדות אדם, הקדמה וחתימת ההקדמה; עשרת הדברות, הקדמה; מסכת תמיד, נר מצוה (תפילת ערב ראש חודש סיוון); רבי שבתי שפטל הורוויץ, הקדמה לזווי העמודים; משלי ו, כג; בראשית כח, יז ("וזה שער השמים"); ישעיה סא, י ("כי הלבישני בגדי ישע").

קרדיט תמונות: מתחם קבר הרמב"ם בטבריה, צילום Deror_avi, CC BY-SA 4.0, דרך Wikimedia Commons; ציון השל"ה בטבריה, צילום ד"ר אבישי טייכר, מתוך פרויקט פיקיוויקי, CC BY 2.5, דרך Wikimedia Commons; ציון השל"ה בצילום משנת 1890 בערך, נחלת הכלל, מתוך פרויקט פיקיוויקי, דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף • הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 • ravbiton.com • לפנייה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה